

8^η ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΟΜΟΙΩΣΗ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ
ΤΟΥ ΟΗΕ ΓΙΑ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

«ΜΑΘΗΤΕΣ ΣΕ ΡΟΛΟ ΔΙΠΛΩΜΑΤΗ»

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

«Το δικαίωμα στην ελευθερίας έκφρασης
της γνώμης του παιδιού»

ΠΡΟΕΔΡΟΣ:

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΝΑ- ΜΑΡΙΑ

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ:

ΤΖΕΜΙΝΤΙΜΠΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

15-17 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2023

ΟΔΗΓΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Περιεχόμενα

1. Καλωσόρισμα του Προεδρείου	2
2. Ιστορική Επισκόπηση: Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών και η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού.....	3
3. Η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού: Ρόλος και Αρμοδιότητες	3
4. Το Άρθρο 13 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του παιδιού	4
5. Ανάλυση των άρθρων 13 και 12 με τη βοήθεια του Γενικού Σχολίου 12.....	4
6. Ειδικότερα Θέματα	6
6.2. Δικαίωμα στην ελεύθερη έκφραση της ψυχικής υγείας.....	7
6.3. Δικαίωμα στην ελεύθερη έκφραση στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης	9
7. Ερωτήματα προς συζήτηση.....	10
8. Ενδεικτικές επιλογές για πρόσθετη μελέτη	10
9. Βιβλιογραφία.....	10
10. Ηλεκτρονικές Πηγές.....	11

1. Καλωσόρισμα του Προεδρείου

Αγαπητοί Εμπειρογνώμονες,

Με ιδιαίτερη χαρά και τιμή, σας καλωσορίζουμε επισήμως στη 8η Πανελλήνια Μαθητική Προσομοίωση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, με τίτλο «Μαθητές σε Ρόλο Διπλωμάτη», και ιδιαίτερα στην Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού, με θεματική το Δικαίωμα Ελευθερίας Έκφρασης Της Γνώμης του Παιδιού. Φέτος γιορτάζουμε τα 75 χρόνια της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που αποτελεί το πρώτο παγκόσμιο κείμενο για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην ιστορία της ανθρωπότητας. Η Οικουμενική Διακήρυξη μαζί με τα Σύμφωνα του ΟΗΕ- το Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και το Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα- αποτελούν την Παγκόσμια Βίβλο για τα δικαιώματα του ανθρώπου στον κόσμο.

Κατά τη διάρκεια των συνεδριάσεων της Επιτροπής, θα έχετε την ευκαιρία να γνωρίσετε τα δικαιώματα του παιδιού, να επικοινωνήσετε με τους εμπειρογνώμονες της επιτροπής ώστε να βρεθούν αποτελεσματικές λύσεις, καθώς και να αποκτήσετε μοναδικές εμπειρίες και δεξιότητες. Επιθυμώντας να σας δώσουμε το έναυσμα για ενδελεχή μελέτη των θεμάτων της επιτροπής μας, έχουμε δημιουργήσει τον ακόλουθο Οδηγό Μελέτης. Σκοπός αυτού, είναι να συνδράμει στην όσο το δυνατόν καλύτερη προετοιμασία σας αλλά και να προσφέρει τα κατάλληλα ερεθίσματα για μια ευρύτερη αναζήτηση και μελέτη στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σας ενθαρρύνουμε να μελετήσετε τις πηγές που σας παρέχονται, ώστε να αποκτήσετε σφαιρική γνώση των θεμάτων που θα συζητηθούν τις ημέρες των συνεδριάσεων.

Ως προς την έρευνα αλλά και τη χάραξη πολιτικής της χώρας σας, σας παροτρύνουμε να δώσετε μεγάλη σημασία στα «ειδικότερα θέματα» που θα βρείτε στην 7^η ενότητα, καθώς και στις «ερωτήσεις προς τους συμμετέχοντες» που θα βρείτε στην 8η ενότητα του παρόντος οδηγού. Ως Προεδρείο σας ενθαρρύνουμε να χαρείτε την διαδικασία μελέτης και παρουσίασης των ιδεών σας, καθώς θα αποτελέσει μια ξεχωριστή εμπειρία για εσάς!

Είμαστε στη διάθεσή σας για ό,τι χρειαστείτε και ανυπομονούμε να σας γνωρίσουμε!

Με εκτίμηση,

Άννα-Μαρία Χατζοπούλου, Πρόεδρος

Γεώργιος Τζεμίντιμης, Αντιπρόεδρος

2. Ιστορική Επισκόπηση: Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών και η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του παιδιού

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) αποτελεί έναν παγκόσμιο διεθνή οργανισμό, που συστάθηκε από 51 ιδρυτικά κράτη (ανάμεσα στα οποία και η Ελλάδα) στο Σαν Φρανσίσκο στις 26 Ιουνίου του 1945, και τέθηκε σε ισχύ στις 24 Οκτωβρίου του ίδιου έτους, μετά την κύρωση του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών από τα κοινοβούλια των κρατών μελών. Σήμερα αριθμεί 193 κράτη-μέλη.

Οι σκοποί του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών καταγράφονται στο Άρθρο 1 του Χάρτη, με την παράγραφο 3 να εντάσσει σε αυτούς την «ανάπτυξη και ενθάρρυνση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς διάκριση φυλής, φύλου, γλώσσας ή θρησκείας».

Βασισμένη στους σκοπούς αυτούς, η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. υιοθέτησε στις 20 Νοεμβρίου 1989 και έθεσε σε ισχύ το Διεθνή Σύμβαση για τα Παιδιά και τα Δικαιώματά τους, το οποίο κατοχυρώνει νομικά στο διεθνές πεδίο μια σειρά θεμελιωδών δικαιωμάτων του παιδιού. Ως διεθνής σύμβαση, δεσμεύει όλα κράτη-μέρη που το έχουν υπογράψει και επικυρώσει. Τη Σύμβαση συνοδεύουν και δυο προαιρετικά πρωτόκολλα, σχετικά με τη συμμετοχή παιδιών σε ένοπλες συγκρούσεις και την πώληση παιδιών, την παιδική πορνεία, και την παιδική πορνογραφία. Στις 19 Δεκεμβρίου 2011, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ενέκρινε ένα τρίτο προαιρετικό πρωτόκολλο σχετικά με μια διαδικασία επικοινωνίας, το οποίο θα επιτρέψει σε μεμονωμένα παιδιά να υποβάλουν καταγγελίες σχετικά με συγκεκριμένες παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους, βάσει της Σύμβασης και των δύο πρώτων προαιρετικών πρωτοκόλλων της.

3. Η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού: Ρόλος και Αρμοδιότητες¹

Η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού είναι ένα όργανο συγκροτούμενο από 18 ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες και προβλέπεται από τη Σύμβαση με σκοπό να επιβλέπει την εφαρμογή των διατάξεων της από τα κράτη μέρη. Όλα τα κράτη μέρη της Σύμβασης οφείλουν να υποβάλλουν τακτικά στην Επιτροπή εκθέσεις σχετικά με την εφαρμογή των δικαιωμάτων της Σύμβασης στο εσωτερικό τους. Στην πράξη, τα κράτη μέρη οφείλουν να προσαρμόσουν τη νομοθεσία τους με τις διατάξεις της Σύμβασης. Αυτές οι εκθέσεις εξετάζονται από την Επιτροπή που στη συνέχεια εκδίδει και αποστέλλει στα ενδιαφερόμενα κράτη μέρη τις

¹ Office of the High Commissioner on Human Rights (χ.χ.). Committee on the Rights of the Child. Διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx> (Ανακτήθηκε στις 31/10/2020).

«Παρατηρήσεις» της επί αυτών. Συχνά η Επιτροπή ζητά από τα κράτη διευκρινίσεις ή κυρώσεις κι άλλων διεθνών συμβάσεων για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή των δικαιωμάτων του παιδιού. Παράλληλα με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η Επιτροπή προχώρησε στην υιοθέτηση τριών προαιρετικών Πρωτοκόλλων. Το πρώτο αφορά στην ανάμειξη των παιδιών, κάτω των 18 ετών, στις ένοπλες συρράξεις, ενώ το δεύτερο σχετίζεται με την προστασία των παιδιών από την παιδική εμπορία, την παιδική πορνεία και την παιδική πορνογραφία. Επίσης, η Επιτροπή με την υιοθέτηση του Τρίτου Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση το 2014, δύναται να εξετάζει πλέον και ατομικές αναφορές σχετικά με παραβιάσεις των διατάξεων της Σύμβασης.

4. Το Άρθρο 13 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του παιδιού²

«Άρθρο 13-

1. Το παιδί έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία αναζήτησης, λήψης και διάδοσης πληροφοριών και ιδεών οποιουδήποτε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, υπό μορφή προφορική, γραπτή ή τυπωμένη, ή καλλιτεχνική ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο της επιλογής του.
2. Η άσκηση του δικαιώματος αυτού μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μόνο των περιορισμών που ορίζονται από το νόμο και που είναι αναγκαίοι:
  - α. για το σεβασμό των δικαιωμάτων και της υπόληψης των άλλων, ή
  - β. για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας και των δημοσίων ηθών.»

5. Ανάλυση των άρθρων 13 και 12 με τη βοήθεια του Γενικού Σχολίου 12

Το Άρθρο 13 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού αποτελεί μια μοναδική διάταξη της Συνθήκης, καθώς αντιμετωπίζει το νομικό και κοινωνικό καθεστώς των παιδιών, τα οποία, μολονότι στερούνται την πλήρη αυτονομία των ενηλίκων, αποτελούν υποκείμενα δικαιωμάτων. Η παράγραφος 1 αποδίδει σε κάθε παιδί πλήρη ελευθερία έκφρασης, ώστε να

---

² Η επίσημη μετάφραση της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, όπως κυρώθηκε με τον ν.2101/1992. Διαθέσιμο στο: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bcbf83a2> (Ανακτήθηκε στις 18/10/2020).

ανακαλύψει, να δημιουργήσει και να μεταδώσει τις πληροφορίες που επιθυμεί, με οποιοδήποτε μέσο επιθυμεί. Αυτό σημαίνει ότι το παιδί δικαιούται να υπερασπίσει τις απόψεις του σε όποιο ζήτημα το αφορά· η βαρύτητα, βέβαια, της γνώμης του εξαρτάται από τον βαθμό της πνευματικής του ωριμότητας, όπως προκύπτει από το προηγούμενο άρθρο της Σύμβασης.³ Η παράγραφος 2 αναγνωρίζει στα κράτη δικαιοδοσία ως προς τους περιορισμούς που μπορεί να υποστεί η εφαρμογή του Δικαιώματος του Παιδιού στην Ελευθερία Έκφρασης. Ωστόσο, πρόκειται για εύλογους περιορισμούς, και σε καμία περίπτωση δεν αναγνωρίζεται περιορισμός του ίδιου του δικαιώματος· σύμφωνα με το άρθρο 12, τα κράτη-μέλη του ΟΗΕ οφείλουν να μην παρακωλύουν την ελεύθερη έκφραση των παιδιών, να προστατεύουν την ανεμπόδιστη πρόσβασή τους σε πληροφορίες και, οπωσδήποτε, να λαμβάνουν μέτρα, ώστε να προάγεται το συγκεκριμένο δικαίωμα.⁴

Η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού ανέδειξε την ελευθερία της έκφρασης, από κοινού με την αρχή της μη διάκρισης, του δικαιώματος στη ζωή και της προώθησης του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού, σε μία από τις γενικές αρχές που διέπουν την εν λόγω Σύμβαση. Παράλληλα, έχουν διεξαχθεί ποικίλες συζητήσεις προκειμένου να διερευνηθεί το νόημα και η σημασία του Άρθρου 13, να εξευρεθούν οι σύνδεσμοι του με άλλα άρθρα – πρωτίστως με το Άρθρο 12–, να πληρωθούν τα ερμηνευτικά κενά και να εντοπιστούν ορθές πρακτικές, με απώτερο στόχο την αποτελεσματικότερη απόλαυση του δικαιώματος. Αναλυτικότερη επεξήγηση του περιεχομένου του Άρθρου βρίσκεται αμέσως παρακάτω.

Το Άρθρο 13, περαιτέρω, δηλώνει την υποχρέωση των κρατών-μελών να προστατεύουν την ελευθερία των παιδιών να ανακαλύπτουν και να παράγουν πληροφορίες και νέες ιδέες. Όπως λέγεται παρακάτω, οι πληροφορίες που λαμβάνει το παιδί οφείλουν να είναι πολυδιάστατες, ενώ ο παραλήπτης τους δικαιούται να τις διαμοιράσει ελεύθερα με όποιο πρόσφορο μέσο. Φυσικά, το κατεξοχήν πρόσφορο μέσο στην εποχή μας είναι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ). Το άρθρο 17 της Σύμβασης προστατεύει άμεσα την ελευθερία των παιδιών να χαίρουν πολύφωνης ενημέρωσης, και ταυτόχρονα την υποχρέωση των κρατών-μελών να την προστατεύουν. Ενδεικτικά, στο άρθρο αναγράφεται ότι: «*Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν τη σημασία του έργου που επιτελούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και φροντίζουν ώστε το παιδί να έχει πρόσβαση σε ενημέρωση και σε υλικό, που προέρχονται από διάφορες εθνικές και διεθνείς πηγές, ιδίως σ' αυτά που αποσκοπούν στην προαγωγή της κοινωνικής, πνευματικής και ηθικής ευημερίας του, καθώς και της σωματικής και πνευματικής υγείας του.*»⁵

Επιπλέον, το άρθρο 13 υπερασπίζεται την ελευθερία των παιδιών να επιλέξουν το θέμα για το οποίο επιθυμούν να πληροφορηθούν. Αυτό, βέβαια, βρίσκεται πάντοτε σε συνάρτηση με την ηλικία και τις δεξιότητές τους· παραμένει, όμως, αναφαίρετο δικαίωμά τους να πληροφορούνται σχετικά με ό,τι επιθυμούν. Για παράδειγμα, το Γενικό Σχόλιο της Επιτροπής

³ Άρθρο 12 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, διαθέσιμο στο: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bcbf83a2> (Ανακτήθηκε στις 20/8/2023)

⁴ Παράγραφος 80 του Γενικού Σχολίου, σελίδα 19, διαθέσιμο στο: <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html> (Ανακτήθηκε στις 20/8/2023).

⁵ Άρθρο 17, διαθέσιμο στο: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bcbf83a2> (Ανακτήθηκε στις 20/8/2023).

σχετικά με το Άρθρο 12, αναφέρει ότι τα παιδιά μπορούν να πληροφορηθούν για τα δικαιώματά τους, για κάθε διαδικασία που τους αφορά, για την εθνική νομοθεσία, για κανόνες και πολιτικές, για τις ανά τόπο κρατικές υπηρεσίες, όπως και για τυχόν εφέσεις και καταγγελίες. Επιπροσθέτως, αναφέρεται ότι «*σύμφωνα με τα άρθρα 17 και 42, τα κράτη-μέλη οφείλουν να συμπεριλάβουν τα δικαιώματα των παιδιών στο σχολικό ωρολόγιο πρόγραμμα*».⁶

Αναφορικά με τους προβλεπόμενους περιορισμούς του εν λόγω δικαιώματος, σύμφωνα με την παράγραφο 1 του συγκεκριμένου άρθρου, το παιδί χαίρει κάθε ελευθερίας έκφρασης της γνώμης του· παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με την παράγραφο 2, δύνανται να προκύψουν περιορισμοί, ως προς την έμπρακτη εμπέδωση του δικαιώματος. Αναλυτικότερα, ορισμένοι αναγκαίοι νόμοι των εκάστοτε κρατών-μελών ενδέχεται να θέσουν εμπόδια στην άσκηση του δικαιώματος, προς όφελος πάντοτε του ευρύτερου συνόλου των πολιτών, το οποίο θα μπορούσε να βλαφθεί, εάν δεν περιοριζόταν σε μια δεδομένη χρονική συγκυρία (εξού και η χρήση του «αποτελέσει» αντί του «αποτελεί») το συγκεκριμένο δικαίωμα. Ενδέχεται, επομένως, σε περιπτώσεις που βλάπτεται η ακεραιότητα είτε ενός προσώπου, είτε του κράτους ως συνόλου να προκύψουν επιβεβλημένα προσκόμματα στην άσκηση του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης. Παραδείγματος χάριν, υπάρχει η πιθανότητα ένα παιδί-κατάσκοπος εν καιρώ πολέμου να υποστεί τις προβλεπόμενες, σύμφωνα με την ηλικία του, νομικές συνέπειες, εάν λάβει από κάποια πηγή πληροφορίες, των οποίων η ανεμπόδιστη διασπορά δύναται να επιφέρει ολέθριες επιπτώσεις στη δημόσια τάξη και υγεία του εμπόλεμου κράτους-μέλους του ΟΗΕ. Σε καμία περίπτωση, όμως, δεν δικαιολογείται από το άρθρο 13 η συστηματική καταπάτηση του ύψιστου αυτού δικαιώματος των παιδιών, αλλά αποτελεί πρόβλεψη για μεμονωμένα και εξαιρετικά συμβάντα.

6. Ειδικότερα Θέματα

6.1. Δικαίωμα στην ελεύθερη εικαστική έκφραση

Το παιδί, ήδη από τη βρεφική του ηλικία, εξοικειώνεται κατά βάση με τους ήχους και τα σχήματα που έρχεται σε επαφή. Οι πρώτες εκδηλώσεις των έμφυτων δεξιοτήτων του πραγματοποιούνται μέσω του λόγου και της εικαστικής έκφρασης. Η ζωγραφική, η χαρακτηριστική και η γλυπτική είναι αναμφισβήτητα, ακόμη και στην πρωτόλεια, ανώριμη παιδική μορφή τους, ο κατεξοχήν τρόπος έκφρασης του εσωτερικού κόσμου των παιδιών. Βάσει του άρθρου 13 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, «*το δικαίωμα αυτό [της ελεύθερης έκφρασης] περιλαμβάνει την ελευθερία αναζήτησης, λήψης και διάδοσης πληροφοριών και ιδεών οποιουδήποτε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, υπό μορφή προφορική, γραπτή ή τυπωμένη, ή καλλιτεχνική ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο της επιλογής του.*» Επομένως, το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης του παιδιού είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την ανεμπόδιστη καλλιτεχνική του έκφραση, και οι κοινωνικοί φορείς με τους οποίους το παιδί έρχεται άμεσα

⁶ Παράγραφος 82 του Γενικού Σχολίου, σελίδα 20, διαθέσιμο στο: <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html> (Ανακτήθηκε στις 20/8/2023).

σε επαφή –οι γονείς του και το σχολείο του– οφείλουν να προάγουν την ελεύθερη έκφρασή του και μέσω της εικαστικής δημιουργίας.

Ο Franz Cizek, κορυφαίος Τσέχος παιδαγωγός, εισήγαγε τον όρο «Ελεύθερη Έκφραση» στις παιδαγωγικές του προσπάθειες.⁷ Το νόημα αυτού του όρου; Σύμφωνα με τον παιδαγωγό, τα παιδιά της εποχής του δεν θα έπρεπε να καταπιέζονται στα δημοτικά σχολεία, ώστε να συμμορφώνονται με τα τότε εικαστικά αρχέτυπα, αλλά να ανακαλύπτουν από μόνα τους και, στη συνέχεια, να αποκαλύπτουν δημιουργικά το ταλέντο τους, ανεξάρτητα απ' το αν το έργο τους θεωρείται “καλό” ή όχι. Γι' αυτό και σήμερα ο Cizek θεωρείται πατέρας της «δημιουργικής διδασκαλίας» της τέχνης.

Η Ελεύθερη Έκφραση έχει έκτοτε επηρεάσει τη σχολική πραγματικότητα και, διαπιστωμένα, έχει ευεργετικά αποτελέσματα. Η ανόθευτη φύση της καλλιτεχνικής έκφρασης των παιδιών φανερώνει στους γονείς, στους δασκάλους, καθώς και στους ψυχολόγους τους τα συναισθήματα που αυτά βιώνουν. Η ζωγραφική είναι ένας άριστος τρόπος εκτόνωσης για παιδιά ψυχικά καταπιεσμένα τόσο από τους γονείς όσο και από το σχολείο τους, ενώ ταυτόχρονα καλλιεργεί τη στερεομετρική αντίληψη των μικρότερων παιδιών και εμπεδώνει την επαφή τους με το εξωτερικό και εσωτερικό τους περιβάλλον. Με αυτόν τον τρόπο, λοιπόν, τα παιδιά αρχίζουν να αντιλαμβάνονται καλύτερα τον κόσμο τους και μπορούν, σταδιακά, να εκφράζουν καλύτερα την άποψή τους σχετικά με όσα συμβαίνουν μέσα και γύρω τους.⁸

Επίσης, η ελεύθερη εικαστική έκφραση στην εφηβεία δεν πρέπει να παραλείπεται, αφού είναι εξίσου σημαντική.⁹ Κατά το σχολικό έτος 2019-2020, εφαρμόστηκαν στην Α΄ Λυκείου ενός σχολείου της Ινδονησίας οι αρχές της Ελεύθερης Έκφρασης του Cizek: όταν οι μαθητές κλήθηκαν να παρουσιάσουν μπροστά σε όλους τους άλλους τα έργα τους, διέθεταν περισσότερη αυτοπεποίθηση στο ίδιο μάθημα απ' ό,τι άλλες φορές. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι οι καλλιτεχνικά ευαίσθητοι έφηβοι γίνονται πολίτες με αναβαθμισμένο αισθητικό κριτήριο, οι οποίοι αναμφίβολα συνεισφέρουν με αυτόν τον τρόπο στη βελτίωση της κοινωνικής πραγματικότητας, εφόσον, κατά κάποιον τρόπο, η τέχνη δίνει πνοή ζωής στην κοινωνία.

6.2. Δικαίωμα στην ελεύθερη έκφραση της ψυχικής υγείας

Είναι γεγονός ότι η ελευθερία της έκφρασης του παιδιού αποτελεί βασικό δικαίωμα όλων των παιδιών της κοινωνίας. Έτσι, καθίσταται απαραίτητη η ενίσχυση του δικαιώματος αυτού για ζητήματα που αφορούν την ψυχική υγεία και την ισορροπία.

⁷ Art22.gr, «Franz Cizek. Απελευθέρωσε την ψυχή του καλλιτέχνη από το παιδί», διαθέσιμο στο: <https://www.art22.gr/franz-cizek-απελευθέρωσε-την-ψυχή-του-καλλιτ/>

(Ανακτήθηκε στις 20/8/2023)

⁸ Δελτίο Α΄ Παιδιατρ. Κλιν. Πανεπ. Αθηνών 54, 2007, «Το παιδί και η ζωγραφική» διαθέσιμο στο: https://www.iatrikionline.gr/Deltio_54b_2007/07.pdf

(Ανακτήθηκε στις 20/8/2023)

⁹ Research Gate, “Fine Art Learning Through the Implementation of the Free Expression Method in Year 11 of State Junior High School SMPN 1 Tasikmadu” διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/352402937_Fine_Art_Learning_Through_the_Implementation_of_the_Free_Expression_Method_in_Year_11_of_State_Junior_High_School_SMPN_1_Tasikmadu (Ανακτήθηκε στις 20/08/2023)

Αναφερόμενοι στην ψυχική υγεία εννοούμε την κατάσταση ευημερίας που νιώθει ένα άτομο κατά την διαδικασία αντιμετώπισης προβλημάτων, καθώς και την προθυμία για ενεργή συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι.¹⁰ Παρατηρείται συχνά στα παιδιά η εμφάνιση προβλημάτων στην ψυχική υγεία και έτσι κρίνεται επιτακτική η ανάγκη για την προάσπιση του συγκεκριμένου δικαιώματος.

Σύμφωνα με έρευνες της UNICEF, η ελευθερία της έκφρασης σε όλους τους τομείς ολοένα και ταλανίζεται. Συγκεκριμένα, στην Νότια Αφρική το 73% των παιδιών υποστηρίζουν ότι η γνώμη τους δεν υπολογίζεται στα ζητήματα της κοινωνίας. Παρόμοιες συνθήκες επικρατούν και στο Ηνωμένο Βασίλειο, όπου το 71% των νέων αισθάνονται αποξενωμένοι, ενώ σε χώρες όπως η Ινδία περισσότερο από το 50% των νέων έχουν την δυνατότητα της ελεύθερης έκφρασης και προάσπισης του δικαιώματος αυτού.¹¹

Οι νέοι οφείλουν να γνωρίζουν τις κοινωνικές ομάδες στις οποίες έχουν την δυνατότητα να εκφράσουν την κατάσταση της ψυχικής τους υγείας. Ειδικότερα, τέτοιες ομάδες είναι το σχολικό και οικογενειακό περιβάλλον, οι οποίες αποτελούν και τους αρχικούς φορείς κοινωνικοποίησης. Η κοινωνία οφείλει να παρέχει την κατάλληλη κατάρτιση στους εκπαιδευτικούς, ώστε να μπορούν να αναγνωρίζουν την ψυχική κατάσταση των παιδιών και να τους ενθαρρύνουν να εκφράζονται χωρίς περιορισμούς. Ιδιαίτερα στη σημερινή εποχή, στην οποία οι δυσκολίες και τα προβλήματα των πολιτών ολοένα και αυξάνονται, τα παιδιά πρέπει να νιώθουν ασφαλείς στο σχολικό και οικογενειακό περιβάλλον και να μπορούν να τα αντιμετωπίζουν.¹²

Σύμφωνα με έρευνες που διεξάγονται στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, οι πολίτες αδυνατούν να εκφράσουν την αστάθεια της ψυχικής τους υγείας λόγω του «κοινωνικού στιγματισμού» που πρόκειται να συναντήσουν. Ένας στους πέντε Αμερικανούς πολίτες έρχονται αντιμέτωποι με προβλήματα της ψυχικής τους υγείας, και λόγω της έλλειψης επικοινωνίας με τον κοινωνικό τους περίγυρο καταλήγουν σε ανεπιθύμητες ενέργειες.

Έτσι, αξίζει να σημειωθεί ότι η κοινωνία οφείλει να μεριμνήσει για τα νέα παιδιά που ταλανίζονται με την ψυχική τους υγείας. Τόσο το σχολικό όσο και το οικογενειακό περιβάλλον έχουν την δυνατότητα να αλλάξουν τα ισχύοντα δεδομένα. Τα παιδιά οφείλουν να γνωρίζουν τα δικαιώματά τους και να τα υπερασπίζονται.

¹⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Ολοκληρωμένη προσέγγιση της ψυχικής υγείας», διαθέσιμο στο: https://health.ec.europa.eu/non-communicable-diseases/mental-health_el
(Ανακτήθηκε στις 21/8/2023)

¹¹ EPT NEWS «Παγκόσμια Ημέρα για τα Δικαιώματα του Παιδιού- Τα παιδιά έχουν τον λόγο τους!» διαθέσιμο στο: <https://www.ertnews.gr/%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%B7%CF%84%CE%B1/pagkosmia-imera-gia-ta-dikeomata-tou-pediou/>

(Ανακτήθηκε στις 21/8/2023)

¹² «Ψυχική υγεία εφήβων στα σύγχρονα αστικά κέντρα» διαθέσιμο στο: <http://repository.library.teimes.gr/xmlui/handle/123456789/5816>

(Ανακτήθηκε στις 21/8/2023)

6.3. Δικαίωμα στην ελεύθερη έκφραση στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

Γίνεται αντιληπτό ότι η ελευθερία της έκφρασης των παιδιών χρειάζεται να προασπιστεί τόσο στην προσωπική επαφή όσο και στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Αναφερόμενοι στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης εννοούμε τα μέσα με τα οποία επικοινωνούν οι πολίτες, τα οποία βρίσκονται στον διαδικτυακό κόσμο.

Στην Ευρώπη, το παραπάνω δικαίωμα έχει θεμελιωθεί νομικά και διευκολύνει την ηλεκτρονική έκφραση και επικοινωνία μεταξύ των πολιτών.¹³ Ειδικότερα, οι ενέργειες αυτές στοχεύουν στην ενημέρωση των παιδιών για θέματα που αφορούν την ιδιωτικότητα και τα προσωπικά δεδομένα στο διαδίκτυο. Σύμφωνα με την παράγραφο 63 της απόφασης του ΕΔΔΑ “Editorial Board of Prayone Delo και Shtekel κατά Ουκρανίας 134”, «*Το Διαδίκτυο αποτελεί πληροφοριακό και επικοινωνιακό εργαλείο ιδιαίτερα διακριτό από τον Τύπο και συγκεκριμένα σε ό, τι αφορά τη δυνατότητα αποθήκευσης και διακίνησης πληροφοριών.*» Οι νέοι μέσω του διαδικτύου μπορούν να εκφράζονται ελεύθερα και να επικοινωνούν με αρμόδιους φορείς.

Σύμφωνα με έρευνες της UNICEF, στην Ελλάδα η δημιουργία της ιστοσελίδας U-Report σε συνεργασία με το Μη Κερδοσκοπικό Σωματείο «το Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού», δίνει την δυνατότητα στους νέους να εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις τους στον κοινωνικό και πολιτικό τομέα. Ειδικότερα, η ιστοσελίδα εξυπηρετεί από το 2011, 21 εκατομμύρια νέους σε 88 χώρες, παρέχοντας τους το δικαίωμα στην έκφραση χωρίς περιορισμούς.¹⁴

Ακόμα, η πρώτη τροπολογία του Αμερικανικού Συνάγματος, υποστηρίζει την αναγκαιότητα υπεράσπισης του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης στο διαδίκτυο, επισημαίνοντας τα ευεργετικά οφέλη της. Προς την ίδια κατεύθυνση, έχει συντελέσει και η ίδρυση του συμβουλίου εποπτείας «Oversight Board», που αποτελεί ένα ανεξάρτητο όργανο, το οποίο προασπίζει το δικαίωμα αυτό και οδεύει συνεχώς προς την εδραίωσή του.¹⁵

Από την άλλη πλευρά, οι νέοι πρέπει να γνωρίζουν τους κινδύνους που ελλοχεύουν στο δικαίωμα αυτό και να μην προβαίνουν σε κατάχρησή του. Το υβριστικό και προσβλητικό περιεχόμενο στις ιστοσελίδες ελεύθερης έκφρασης αποτελεί παράδειγμα προς αποφυγή, καθώς γίνεται κατάχρηση τόσο του συγκεκριμένου δικαιώματος, όσο και των άλλων δικαιωμάτων που προασπίζουν τις δημοκρατικές αρχές.

Έτσι, οι νέοι και τα παιδιά χρειάζεται να διαχωρίσουν την υγιή ελεύθερη έκφρασή τους στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης από την κατάχρηση του δικαιώματος αυτού. Το ζήτημα της

¹³ ΕΚΠΑ, «Ελευθερία Έκφρασης και Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης», διαθέσιμο στο: <https://pergamon.lib.uoa.gr/ua/dl/frontend/file/lib/default/data/2887850/theFile> (Ανακτήθηκε στις 21/8/2023)

¹⁴ UNICEF, «Το U-Report έρχεται στην Ελλάδα» διαθέσιμο στο: <https://www.unicef.org/greece/%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CF%84%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85/u-report-%CE%AD%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1> (Ανακτήθηκε στις 21/8/2023)

¹⁵ Law Spot, «Ελευθερία Έκφρασης στο Διαδίκτυο: Ένας ακροβάτης σε τεντωμένο σχοινί», διαθέσιμο στο: <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/eleytheria-ekfrasis-sto-diadiktyo-enas-akrovatis-se-tentomeno-shoini> (Ανακτήθηκε στις 21/8/2023)

ελεύθερης έκφρασης στο διαδίκτυο αποτελεί ένα μείζον θέμα προς εξέταση, και οι αρμόδιοι φορείς κρίνονται υπεύθυνοι για να το ενισχύουν.

7. Ερωτήματα προς συζήτηση

1. Ποιες ενέργειες χρειάζεται να υιοθετηθούν από τα αρμόδια κράτη-μέλη ώστε να προωθηθεί η ελεύθερη έκφραση της τέχνης στην κοινωνία και ειδικότερα στη σχολική κοινότητα;
2. Πως μπορεί το σχολικό και οικογενειακό περιβάλλον να μεριμνήσουν για την έκφραση της ψυχικής υγείας των παιδιών; Με ποιους τρόπους μπορούν οι αναπτυσσόμενες χώρες σε συνεργασία με την διεθνή κοινότητα να υποστηρίξουν το δικαίωμα του παιδιού στην ελεύθερη έκφραση;
3. Σε ποιες ενέργειες χρειάζεται να προβούν τα αρμόδια κράτη-μέλη ώστε να εδραιώσουν το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης στο διαδίκτυο;

8. Ενδεικτικές επιλογές για πρόσθετη μελέτη

- Ελευθερία του λόγου, Βίντεο διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=TyP09S0UEzA>
- Η ελευθερία του λόγου των παιδιών στον 21ο αιώνα - Kirsten Drotner Βίντεο διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=PJ4bpggfQTM>
- Ελευθερία της έκφρασης / Δεκάλεπτα Μαθήματα για το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ Βίντεο διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=goVGR5POQI>

9. Βιβλιογραφία

- Νάσκου-Περράκη Π., Τα Δικαιώματα του Παιδιού, τ. 4^{ος}, Εκδόσεις Σάκκουλα 2023
- Παρασκευή Νάσκου- Περράκη, Δικαιώματα του Ανθρώπου: Παγκόσμια και Περιφερειακή Προστασία, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2016
- Η. Κουτσούκου, Η νομική προστασία του παιδιού στην Ελλάδα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2013
- Ανθόπουλος, Χ., (2000). Προστασία κατά του ρατσισμού και ελευθερία της πληροφόρησης: Ένα συνταγματικό δίλημμα, Παπαζήση, Αθήνα

10. Ηλεκτρονικές Πηγές

- Άρθρο 12 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού: <https://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bcbf83a2> (Ανακτήθηκε στις 23/8/2023)
- Γενικό Σχόλιο Νο. 12 της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html> (Ανακτήθηκε στις 23/8/2023).
- Franz Cizek: Απελευθέρωσε την ψυχή του καλλιτέχνη από το παιδί <https://www.art22.gr/franz-cizek-απελευθέρωσε-την-ψυχή-του-καλλιτ/> (Ανακτήθηκε στις 23/8/2023)
- Άρθρο Ειδικού Ενδιαφέροντος: Το παιδί και η ζωγραφική https://www.iatrikionline.gr/Deltio_54b_2007/07.pdf (Ανακτήθηκε στις 23/8/2023)
- Fine Art Learning Through the Implementation of the Free Expression Method in Year 11 of State Junior High School SMPN 1 Tasikmadu https://www.researchgate.net/publication/352402937_Fine_Art_Learning_Through_the_Implementation_of_the_Free_Expression_Method_in_Year_11_of_State_Junior_High_School_SMPN_1_Tasikmadu (Ανακτήθηκε στις 23/8/2023)
- Ολοκληρωμένη Προσέγγιση της Ψυχικής Υγείας https://health.ec.europa.eu/non-communicable-diseases/mental-health_el (Ανακτήθηκε στις 23/8/2023)
- Παγκόσμια Ημέρα για τα Δικαιώματα του Παιδιού – Τα παιδιά «έχουν τον λόγο τους!» <https://www.ertnews.gr/%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B9%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%B7%CF%84%CE%B1/pagkosmia-imer-gia-ta-dikeomata-tou-pediou/> (Ανακτήθηκε στις 23/8/2023)
- Ψυχική υγεία εφήβων στα σύγχρονα αστικά κέντρα <http://repository.library.teimes.gr/xmlui/handle/123456789/5816> (Ανακτήθηκε στις 23/8/2023)
- Ελευθερία Έκφρασης και Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/2887850/theFile> (Ανακτήθηκε στις 23/8/2023)
- Το U-Report έρχεται στην Ελλάδα <https://www.unicef.org/greece/%CE%B4%CE%B5%CE%BB%CF%84%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CF%8D%CF%80%CE%BF%CF%85/u-report-%CE%AD%CF%81%CF%87%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1> (Ανακτήθηκε στις 23/8/2023)
- Ελευθερία Έκφρασης στο Διαδίκτυο: ένας ακροβάτης σε τεντωμένο σχοινί <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/eleytheria-ekfrasis-sto-diadiktyo-enas-akrovatis-se-tentomeno-shoini> (Ανακτήθηκε στις 23/8/2023).